

۱۳

دستور العمل نحوه اداره
و گسترش
بخش نمایان
و کم نمایان

مقدمه

با توجه به اینکه همه‌ی اقشار جامعه باید از امکانات یکسان آموزشی و فرهنگی بهره‌مند شوند، ایجاد شرایط برابر برای نابینایان در مقایسه با سایر گروه‌های جامعه به منظور رسیدن به موقعیت یکسان آموزشی، شغلی و اجتماعی تنها در صورتی امکان پذیر است که از نظر ابزاری و دسترسی، امکانات و شرایط یکسانی فراهم آید. کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی نابینایان و کم‌بینایان با هدف رفع نیازهای اطلاعاتی، گسترش فرهنگ مطالعه‌ی مفید، ارتقای علم و دانش، اطلاع‌رسانی، آموزش و پرکردن اوقات فراغت برای این قشر ایجاد می‌شود. بدین منظور این دستورالعمل تدوین و برای اجرا ابلاغ می‌شود.

ماده (۱) اهداف

- یکسان‌سازی فرآیند ارائه‌ی خدمات در کتابخانه‌های نابینایان و کم‌بینایان؛
- تهیه‌ی منابع اطلاعاتی برای برآوردن نیازهای اطلاعاتی نابینایان و کم‌بینایان؛
- تدارک امکانات لازم به منظور ارتقای آگاهی‌های عمومی از طریق دسترسی سریع، آسان و عادلانه به منابع اطلاعاتی با توجه به اقتضات جسمی نابینایان.

ماده (۲) تعاریف

نابینا: کسی است که میزان دید او کمتر از یک دهم است؛
نیمه بینا: کسی است که میزان دید او بیشتر از یک دهم است و با استفاده از وسایل کمکی (عینک) میزان دید او حداکثر به سه دهم برسد؛
عضو: در این دستورالعمل، نابینا یا کم‌بینایی که طبق ضوابط و مقررات کتابخانه به عضویت آن در آمده باشد؛

کتابخانه‌های نابینایان و کم‌بینایان: منظور کتابخانه‌هایی دارای بخش مجزا یا کتابخانه‌هایی با ساختمان مجزا، منابع، تجهیزات و فعالیت‌های خاص افراد دارای آسیب بینایی.

ماده ۳) شرایط عضویت

عضویت نابینایان و کم‌بینایان طبق شرایط مندرج در ذیل دستورالعمل عضویت رایگان است و مدارک مورد نیاز برای عضویت، طبق ضوابط مندرج در دستورالعمل عضویت است.

ماده ۴) منابع اطلاعاتی

۴-۱. حداقل منابع بریل برای راه‌اندازی بخش نابینایان ۱۰۰ عنوان کتاب بریل، کتاب مصور برجسته یا خطوط درشت است.
۴-۲. حداقل کتاب گویا برای راه‌اندازی بخش نابینایان ۱۰۰۰ عنوان است.
تبصره ۱. کتاب‌های گویا از هر عنوان، حداقل باید دو نسخه باشند تا نسخه‌ی اصل به امانت داده نشود.

ماده ۵) شرایط استفاده

۵-۱. استفاده از منابع اطلاعاتی برای اعضا در قبال ارائه‌ی کارت عضویت انجام می‌شود.
۵-۲. ضوابط امانت منابع اطلاعاتی، طبق ضوابط مندرج در دستورالعمل امانت است.
تبصره ۲. با توجه به کمبود کتب بریل، حداکثر تعداد منابع قابل امانت بخش نابینایان، ۳ جلد است.
نکته ۱. توصیه می‌شود به علت حجم زیاد منابع بریل و جلوگیری از فرسودگی زودرس از کیف‌های مخصوص کتاب‌های بریل برای امانت استفاده شود.
۵-۳. نشریات ادواری و نرم‌افزارهای ویژه نابینایان و کم‌بینایان به خارج از کتابخانه امانت داده نمی‌شود و اعضا می‌توانند از آنها در کتابخانه استفاده کنند.

ماده ۶) شرایط کتابدار بخش نابینایان و کم‌بینایان

- ۱-۶. الزاماً کتابدار کم بینا، نابینا، یا در صورت بینا بودن دارا بودن شرایط مندرج در بندهای ۶-۲ تا ۶-۶؛
- ۲-۶. آشنا به شیوه‌ی استفاده از تجهیزات و نرم‌افزارهای ویژه نابینایان و کم‌بینایان؛
- ۳-۶. تسلط داشتن به خط بریل؛
- ۴-۶. ترجیحاً دارای مدرک کارشناسی کتابداری و اطلاع‌رسانی، روانشناسی کودکان استثنایی؛
- ۵-۶. دارای مهارت‌های ارتباطی-کلامی؛
- ۶-۶. دارای مدرک ۱،۲ ICDL.

ماده ۷) شرح وظایف کتابدار بخش نابینایان و کم‌بینایان

- ۱-۷. انجام امور کتابداری بخش مربوطه مانند سازماندهی منابع، امانت و پاسخگویی به مراجعه‌کنندگان؛
- ۲-۷. آموزش شیوه‌ی استفاده از تجهیزات و نرم‌افزارهای ویژه نابینایان و کم‌بینایان به مراجعه‌کنندگان؛
- ۳-۷. کمک به مراجعه‌کنندگان در یافتن اطلاعات و منابع مورد نیاز؛
- ۴-۷. برقراری ارتباط مناسب با نابینایان و کم‌بینایان و جذب آنها به کتابخانه؛
- ۵-۷. تعامل با سازمان‌های ذی‌ربط با هماهنگی و رعایت سلسله مراتب اداری.

ماده ۸) مکان و فضا

- با توجه به شرایط جسمی ویژه نابینایان و کم‌بینایان، در انتخاب محل بخش نابینایان و کم‌بینایان باید مسایل ذیل را در نظر گرفت:
- ۱-۸. حداقل فضای لازم برای راه‌اندازی بخش نابینایان و کم‌بینایان ۵۰ متر مربع است.
  - ۲-۸. بخش نابینایان و کم‌بینایان ترجیحاً در طبقه‌ی همکف در نظر گرفته شود.
  - ۳-۸. کتابخانه‌هایی که آسانسور دارند، وجود دکمه‌ی آسانسور با حروف بریل که

- دستیابی نابینایان و کم‌بینایان به کتابخانه را تسهیل کند، الزامی است.
- ۴-۸. از ورودی تا بخش مربوطه بر روی دیوار از میله، و در کف از سطوح برجسته برای راهنمایی مراجعان نابینا و کم‌بینا استفاده شود.
- ۵-۸. قرار دادن تابلو راهنما به خط بریل در کنار درب ورودی کتابخانه برای راهنمایی مراجعه‌کنندگان به فضا و منابع کتابخانه الزامی است.
- ۶-۸. کلیه موانع فیزیکی در مسیر رفت و برگشت به بخش نابینایان و کم‌بینایان برطرف شود.
- ۷-۸. سطوح شیب‌دار باید در ورودی ساختمان کتابخانه برای نابینایان معلول حرکتی در نظر گرفته شود.
- ۸-۸. تمایز رنگ پله‌ها با کف ساختمان و نیز استفاده از کف‌پوش یا موکت در ابتدا و انتهای راه پله‌ها به اندازه‌ی طول پله و عرض ۴۰ سانتی‌متر.
- ۹-۸. استفاده از برچسب‌های رنگی بر روی درب‌های شیشه‌ای برای کم‌بینایان الزامی است.
- ۱۰-۸. حتی‌الامکان ستون‌های بین مسیر از پوشش فوم استفاده شود تا از آسیب رسیدن به فرد کم‌بینا جلوگیری شود.
- ۱۱-۸. سالن‌های مطالعه باید از نورپردازی مناسب برخوردار باشند.
- ۱۲-۸. درب ورودی بخش نابینایان و کم‌بینایان به چراغی با رنگ متمایز با سایر چراغ‌ها تجهیز شود.
- ۱۳-۸. ترتیبی اتخاذ شود که خیابان‌های منتهی به خیابان اصلی کتابخانه به منظور عبور و مرور افراد نابینا و کم‌بینا مناسب‌سازی شود و موانع موجود مرتفع شود.
- ۱۴-۸. از ابتدای خیابان اصلی کتابخانه، تابلوهای راهنما ویژه‌ی افراد نابینا و کم‌بینا تا محوطه‌ی ورودی کتابخانه نصب شود.

ماده ۹) تجهیزات و نرم‌افزارهای ویژه‌ی نابینایان و کم‌بینایان

- ۱-۹. حداقل تجهیزات مورد نیاز بخش نابینایان

تعداد	دستگاه
۲	رایانه
۱	برجسته نگار ۲
۱	ماشین تحریر بریل
۱	چاپگر بریل
۱	دستگاه چهار کاره (اسکن، نامبر، کپی، چاپگر) با قابلیت چاپ بر روی کاغذ A۳
۲	بهدید
۲	صفحه نمایش یا تلویزیون ۲۱ اینچ LCD
۵	دستگاه پخش نوار کاست و DVD رومیزی
۱	دستگاه ضبط کاست و DVD مجهز به پورت USB
۸	هدفن مناسب
۵	لوح و قلم بریل
به تعداد لازم	انواع ذره بین*
یک خط	خط تلفن و اتصال به اینترنت پر سرعت و نامبر

* با توجه به تعداد عضو کم‌بینا و نظر کارشناس بینایی‌سنجی اداره‌ی بهزیستی شهرستان تهیه شود.

۲-۹. حداقل نرم‌افزارهای مورد نیاز بخش نابینایان و کم‌بینایان

تعداد نسخه	نرم‌افزار
۲	نوید ۵
۲	پارس آوا
۲	پکجاز ۸
۲	جاز

ماده ۱۰) حداقل تجهیزات کتابخانه‌ای بخش نابینایان و کم‌بینایان

تعداد	نام تجهیزات
۷	قفسه کتاب بریل یک طرفه
۵	قفسه مخصوص نوار کاست و CD
۵	میز و صندلی مطالعه یک نفره (بخش گویا)
۲	میز مطالعه ۴ نفره (بخش بریل)
۱۵	صندلی مطالعه
۲	میز رایانه
۳	صندلی گردان
۱	میز کتابدار
۱	کابینت چاپگر بریل*
۱	میز برای ضبط CD
۱	جا روزنامه ای
۱	قفسه نشریات

* با طراحی مناسب که به میز نیاز نداشته باشد و پایه‌دار باشد.

ماده ۱۱) حداقل ملزومات بخش نابینایان و کم‌بینایان

حداقل ملزوماتی که برای راه‌اندازی یک کتابخانه مجزا یا بخش مجزا برای

نابینایان و کم‌بینایان مورد نیاز است عبارتند از:

تعداد	نام مقوله
۵ بند	کاغذ بریل*
۱۵ عدد	کیف پستی مخصوص کتاب بریل
۱۰ عدد	کیف پستی مخصوص نوار کاست
۱۵	کیف پستی مخصوص CD

* ۱۳۰ تا ۱۶۰ گرمی (اندونزی)

ماده ۱۲) این دستورالعمل در ۱۲ ماده و ۲ تبصره تدوین و تنظیم شد و از تاریخ ۱۳۸۹/۸/۱۸ لازم الاجرا است.

- پیوست ۱. تجهیزات و نرم‌افزارهای ویژه نابینایان و کم‌بینایان
- پیوست ۲. فهرست نشریات ویژه نابینایان و کم‌بینایان

پیوست ۱) تجهیزات و نرم‌افزارهای ویژه نابینایان و کم‌بینایان تجهیزات ویژه‌ی نابینایان و کم‌بینایان:

برجسته نگار ۲: نمایشگر ۴۰ حرفی و صفحه کلید بریل برجسته نگار ۲، نمونه کامل شده برجسته‌نگار ۱، است. نابینایان از برجسته‌نگار برای ورود اطلاعات به رایانه (صفحه کلید بریل) و خروج اطلاعات از آن (نمایشگر بریل) استفاده می‌کنند. این دستگاه به همراه نرم‌افزارهای صفحه خوان مانند جاز و نرم‌افزارهای جانبی مانند نوید ۵، مجموعه کاملی را برای استفاده‌ی نابینایان از رایانه فراهم می‌آورد.

دستگاه زای فیوز هیتر (Zy-Fuse- Heater): دستگاه برجسته‌ساز تصاویر. دستگاه Zy-Fuse یک روش سریع برای تولید اشکال و نمودارهای برجسته برای نابینایان می‌باشد. این دستگاه با استفاده از کاغذهای قابل برجسته شدن Zy-Tex۲ اشکال برجسته را تولید می‌کند. کافی است که شکل مورد نظر روی کاغذ Zy-Tex۲ چاپ شود و یا با ماژیک روی آن نقاشی شود و از دستگاه Zy-Fuse عبور کند. کل زمان تولید یک صفحه کمتر از ۷ ثانیه است.

ماشین تحریر بریل: این دستگاه تایپ ویژه نابینایان است که دارای ۶ کلید اصلی

برای درج حروف بریل است که در بین آنها یک کلید برای ایجاد فاصله در نظر گرفته شده است.

چاپگر بریل (Braille Printer): چاپگرهای بریل Index در ۳ مدل Everest، 4x4 Pro و 4Waves PRO ارائه می‌شود. Everest چاپگر بریل دو طرفه برای کاغذهای تک‌برگی است. چاپگر 4x4 Pro چاپگری دو طرفه برای قالب‌بندی مجله‌ای است و سرعت چاپ بالا از مزیت‌های دستگاه است. چاپگر 4Waves PRO سریع‌ترین چاپگر دنیا است که بر مبنای چاپ چند تایی، طراحی شده است این چاپگر با استفاده از ۴ مدل چاپگر قابل تعویض یکسان (۴ هد) به شما توانایی کنترل سرویس و نگهداری چاپگر را می‌دهد. سرعت بالا (۱۰۰۰ صفحه در ساعت)، پشتیبانی شبکه، گرافیک با کیفیت بالا، وضعیت بازخورد، دوام قابل توجه و برجسته نقاط بریل از مزایای این چاپگر است.

دستگاه سروش: انتقال مفاهیم تصویری به نابینایان. سروش دستگاهی جانبی برای رایانه است که به همراه نرم‌افزارهای گویا، آموزش لمسی - صوتی را تحقق می‌بخشد. این دستگاه قادر است مفاهیم تصویری را به نابینایان انتقال دهد. در این روش پس از تهیه‌ی تصاویر برجسته و تدوین موضوع آموزشی توسط مربیان و

نرم‌افزارهای طراحی، این تصاویر بر روی دستگاه سروش قرار داده می‌شود و کاربر در گام اول تصویر را لمس می‌کند و تصویری ذهنی از مورد را برای خود ایجاد می‌کند، سپس با فشار دادن بر سطح تصویر در محل‌هایی که نیاز به اطلاعات دارد، توضیحات بیشتری را بصورت گویا دریافت می‌کند. موارد کاربری دستگاه سروش می‌تواند در زمینه‌هایی از قبیل آموزش جغرافی، آموزش ریاضیات، داستان‌های گویا و ... باشد.

دستگاه بهدید: درشت‌نمای الکترونیک بهدید دستگاهی است برای استفاده افراد کم بینا، که با درشت‌نمایی متون امکان خواندن متن و مشاهده تصاویر را از طریق دستگاه تلویزیون و یا با استفاده از تجهیزات جانبی از طریق مانیتور رایانه فراهم می‌کند. بهدید در سه مدل بهدید ۵، ۵+، ۸/۵۰ عرضه می‌شود. درشت‌نمای بهدید ۵ یک دستگاه متحرک است که به کمک منبع تغذیه و اتصال به تلویزیون و یا مانیتور کار می‌کند. بهدید ۵ دارای قابلیت‌های خوبی از قبیل قابلیت تنظیم از طریق نمایشگر روی صفحه، بزرگنمایی متغیّر، ارائه‌ی تصویر مثبت و منفی، تغییر رنگ زمینه، مجموعاً در چهار حالت، مستقل از نور محیط، قابلیت اتصال به ورودی آنتن یا ویدیوی تلویزیون یا مانیتور مجهز به ورودی ویدیو و قابلیت اتصال به رایانه با استفاده از Video capture یا TV USB Box است. بهدید ۵+ مشابه بهدید ۵ بوده با این تفاوت که امکان اتصال به ورودی آنتن حذف می‌شود و در عوض از باتری قابل شارژ، با ماندگاری بیش از سه ساعت، در داخل خود استفاده می‌کند، بدین ترتیب با استفاده از یک TV USB Box می‌تواند در کنار یک رایانه کیفی به صورت قابل حمل به کار گرفته شود. در بهدید ۸/۵۰، کاربر با قرار دادن عینکی به وزن ۵۹ گرم بر روی

چشم، یک تلویزیون LCD ۵۰ اینچی را در فاصله یک متری خود مشاهده خواهد کرد و از کلیه امکانات به‌دید ۵ برای مطالعه بهره خواهد جست.

دستگاه پخش کاست (caset player): برای شنیدن کتاب‌های گویایی که بر روی کاست ضبط شده‌اند مورد استفاده قرار می‌گیرد.

دستگاه پخش لوح فشرده/دی وی دی (Video CD/DVD): برای شنیدن کتاب‌های گویایی که بر روی دیسک‌های نوری ضبط شده‌اند، استفاده می‌شود.

نرم‌افزارهای ویژه نابینایان

برنامه‌ی صفحه‌خوان (Screen Reader): برنامه‌ای است که ابزارهایی را برای خواندن متن‌های موجود روی صفحه نمایشگر و تشخیص برخی از اشکال گرافیک استاندارد فراهم می‌آورد. نمونه اشکال گرافیکی، دگمه‌ها، آیکون‌ها، میله‌های ابزار و غیره قابل تشخیص هستند. نرم‌افزارهای جاز و پکجاز از نمونه برنامه‌های صفحه‌خوان هستند.

جاز (Jaws): یک نرم‌افزار متن‌خوان است که ابزارهایی را برای خواندن متن‌های موجود روی صفحه نمایشگر و تشخیص برخی از اشکال گرافیک استاندارد فراهم می‌آورد. این نرم‌افزار برای زبان انگلیسی طراحی شده است و نمونه فارسی آن همان پکجاز است.

پکجاز ۸: نرم‌افزار پکجاز نرم‌افزاری است که مشکلات جاز را برای نابینایان فارسی زبان حل می‌کند. مزیت عمده‌ی برنامه پکجاز این است که بدون آن که تغییری در برنامه جاز ایجاد کند، در کنار آن اجرا شده و امکانات گویایی و بریل فارسی را به آن اضافه می‌کند.

پارس‌آوا: این نرم‌افزار ویژه‌ی نابینایان فارسی زبان ایران طراحی شده است. دسترسی به واژه‌شناس فارسی OCR می‌تواند متن‌های اسکن شده را به Word تبدیل کند و با متن‌خوان فارسی آن را بخواند. استفاده از این نرم‌افزار در محیط‌های WORD، INTERNET، سایت خبرگزاری‌ها و روزنامه‌ها از قابلیت‌های آن است. غلط‌یاب فارسی نیز از قابلیت‌های آن است که پس از نصب در منوی Tools در Microsoft Word گزینه‌ی آن ظاهر می‌شود و به وسیله‌ی آن غلط‌های داخل متن را می‌توان تصحیح کرد.

کرزوایل (kerzweil): این نرم‌افزار متن اسکن شده انگلیسی را به فرمت Text و صوت تبدیل می‌کند. در واقع همان OCR انگلیسی محسوب می‌شود که نمونه فارسی آن، نرم‌افزار پارس آوا است.

نوید ۵: نوید ۵ دارای ۶ برنامه‌ی کاربردی (ویرایشگر، واژه‌نامه، کتابخانه‌ی الکترونیک، سر رسید و بانک اطلاعات شخصی، قرآن و شطرنج) است که نیازهای نابینایان را در محیط ویندوز برطرف می‌کند. برنامه ویرایشگر بریل و گویا برنامه‌ای بر پایه‌ی برنامه‌ی ورد مایکروسافت است. این برنامه با اضافه کردن خروجی صوتی و بریل فارسی و انگلیسی به ورد، مشکل خواندن و نوشتن را که از عمده مشکلات نابینایان است، برطرف می‌کند. کتابخانه الکترونیک متن کامل ۲۲۰۰ کتاب الکترونیک فارسی و امکان جستجو در آن و مطالعه به صورت بریل و گویا فراهم می‌آورد. برنامه واژه‌نامه دارای چهار واژه‌نامه کامل انگلیسی به فارسی، فارسی به انگلیسی، انگلیسی به انگلیسی، و فارسی به فارسی است. برنامه قرآن متن کامل قرآن را با خروجی بریل و صوتی عربی (استاد منشاوی) و با ترجمه فارسی و انگلیسی گویا، در اختیار استفاده‌کننده قرار می‌دهد. برنامه سر رسید و بانک اطلاعات شخصی، مشکل نگهداری اطلاعاتی از قبیل نام و شماره تلفن‌ها و... قرار ملاقات‌ها بر اساس تقویم شمسی و... را برای استفاده‌کنندگان متعدد سیستم برطرف می‌کند. برنامه شطرنج، با خروجی بریل و گویا، یک حریف فرضی کامل را برای بازی شطرنج، برای شخص نابینا فراهم می‌آورد.

پیوست ۲) نمونه نشریات ویژه نابینایان

ماهنامه بشری، روزنامه ایران سپید، دوره جدید فصلنامه اندیشه سپید (فصلنامه «اندیشه سپید» نخستین فصلنامه اطلاع‌رسانی ویژه کتابخانه‌های نابینایان کشور که نسخه گویای آن نیز در بخش نابینایان پایگاه اطلاع‌رسانی سازمان اسناد کتابخانه ملی موجود است)، ماهنامه گویا شقایق (ماهنامه گویا)

